

Смаглюк Олександр Володимирович,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПІДСТАВИ ДЛЯ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ

На сучасному етапі існування України перед нашою державою і суспільством постав цілий ряд проблем та викликів, від подолання і ефективного вирішення яких залежить збереження національної та економічної безпеки, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості, можливості забезпечення й реалізації інших прав і свобод людини, а також добробуту наших співвітчизників. Повільний поступ реформ, зокрема у судовій та правоохоронній сферах, зубожіння населення на тлі економічної кризи, здороження енергоносіїв, агресивні дії РФ як наслідок суспільно-політичних змін в Україні з наступною анексією Автономної Республіки Крим та розв'язанням військового конфлікту на Донбасі, масова трудова міграція, зростання злочинності та корупція – це далеко не вичерпний перелік нагальних проблем, які мають бути якнайшвидше вирішені органами державної влади, місцевого самоврядування та громадянським суспільством нашої країни. У зв'язку з цим постає актуальне питання ревізії державної політики в Україні, її реформування з метою підвищення ефективності та дієвості. У зв'язку з цим слід погодитись з Є.О. Письменським, що відмова від усталених негативних тенденцій формування і реалізації державної політики має охопити усі її напрями, у тому числі – сферу протидії злочинності, яка є особливо чутливою в наш час. Процес її реформування серед іншого потребує поміркованості в застосуванні тих чи інших методів здійснення кримінально-правової політики, ретельного і глибокого аналізу приводів криміналізації та декриміналізації, дотримання певних умов [2, с. 230].

Політика у сфері протидії злочинності на сучасному етапі розвитку нашої держави зазнає регулярних змін, що зумовлюється стрімкою трансформацією суспільних відносин, супроводжуваною загостренням соціальних, економічних і політичних проблем, про існування яких ми згадували вище. Кримінально-правова політика, будучи складовою загальної політики у зазначеній сфері, реалізується шляхом застосування комплексу взаємопов'язаних способів і методів. Від того, наскільки виваженою, узгодженою з правовими принципами

та безпомилковою є кримінально-правова політика безпосередньо залежить ефективність протидії злочинності.

Спроба здійснити глибокий аналіз проблеми криміналізації на базі доктринальних положень КК України 2001 р. була зроблена П.Л. Фрісом у докторській дисертації «Кримінально-правова політика України» (Київ, 2005). Наступною фундаментальною роботою щодо дослідження криміналізації суспільно-небезпечних діянь була дисертація Д.О. Балобанової «Теорія криміналізації» (Одеса, 2007). До робіт українських науковців, які торкаються зазначеної проблематики, можна віднести дослідження Ю.В. Бауліна, В.І. Борисова, В.К. Грищука, О.М. Костенка, О.М. Литвака, М.І. Мельника, В.О. Меркулової, А.А. Митрофанова, В.О. Навроцького, Є.О. Письменського, В.О. Тулякова, М.І. Хавронюка, В.І. Шакуна та інших відомих правників у галузі кримінального права.

За сімнадцять років дії новий КК вже неодноразово піддався змінам. За нашими підрахунками станом на 4 листопада 2018 року Верховною Радою України було прийнято 190 законів, які змінювали зміст норм Кримінального кодексу України, у тому числі відносили певні діяння до категорії злочинних або навпаки. Далеко не завжди ці зміни КК є виправданими, досконалими з точки зору законодавчої техніки в галузі побудови кримінального законодавства, а також не завжди є такими, що враховують вироблені кримінально-правовою наукою підстави для криміналізації.

До підстав криміналізації слід відносити: 1) суспільну небезпеку – не можливо встановити універсальний критерій, за яким можна було б визначити достатню для криміналізації ступінь суспільної небезпеки. Під час обговорення кожної кримінально-правової новели необхідно вирішувати питання про наявність такої в конкретному виді діянь. Суспільною небезпекою охоплюється наявність достатньо серйозної матеріальної або моральної шкоди, заподіяваної потерпілим, що впливає на пеналізацію й не є самостійною підставою криміналізації; 2) типовість і достатня поширеність антигромадської поведінки, але з урахуванням ступеня їхньої суспільної небезпеки; 3) динаміка суспільно небезпечних діянь із урахуванням причин і умов, що їх породжують; 4) необхідність впливу кримінально-правовими заходами, при цьому необхідно враховувати, що кримінальна репресія – крайня форма протидії найнебезпечнішим формам девіантної поведінки. Криміналізація діяння доречна тоді, коли немає й не може бути норми, що досить ефективно регулює відповідні відносини методами інших галузей права; 5) врахування можливостей системи кримінальної юстиції в протидії тим або іншим формам протиправної поведінки, і як

їхня складова – наявність матеріальних ресурсів для реалізації кримінально-правової заборони; 6) співвідношення позитивних і негативних наслідків криміналізації [3, с. 177–178].

На нашу думку, найбільш яскравим прикладом, який серед іншого демонструє зневажливе ставлення розробників окремих законопроектів у тому числі до досягнень кримінально-правової науки, є сумнозвісні «Закони від 16 січня». Так, на підставі ЗУ № 721-VII від 16.01.2014 р. «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян» КК України був доповнений ст. 1101 «Екстремістська діяльність». А вже через 38 діб на підставі ЗУ № 767-VII від 23.02.2014 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо припинення норм законів, схвалених 16 січня 2014 року» ця стаття була виключена з КК України.

За час свого існування кримінальне право виробило критерії віднесення діянь до злочинних та правила формування кримінально-правових норм. Дотримання таких критеріїв та правил безумовно сприятиме реалізації кримінально-правової політики та ефективному правозастосуванню.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : станом на 04 листопада 2018 року (офіційний текст) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.
2. Письменський Є. О. Реалізація кримінально-правової політики шляхом криміналізації та декриміналізації: аналіз поточних законодавчих ініціатив / О. Є. Письменський // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 1. – С. 230-233.
3. Балобанова Д. О. Теорія криміналізації : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.08 / Балобанова Дар'я Олександрівна – Одеса, 2007. – 200 с.